

УДК 811.111'01'04'373.46

ПОДСІКЕРА Тетяна Володимирівна,

аспірантка відділу романських, германських та балтійських мов Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України; вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна; тел.: +380636641878; e-mail: summerbreak@i.ua; ORCID ID: 0000-0001-9850-4730

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ «НАЗВИ РИБ, РИБНИХ ПРОДУКТІВ І СТРАВ» У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОМУ ТА СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРІОДАХ

Анотація. *Мета* статті — простежити динамічні процеси розвитку лексико-семантичної групи «Назви риб, рибних продуктів і страв» від давньоанглійського до середньоанглійського періоду; проаналізувати сукупність якісних і кількісних змін, що відбулися в межах досліджуваної лексики. *Об'єктом* нашого дослідження є лексико-семантична група «Назви риб, рибних продуктів і страв» у складі давньоанглійського та середньоанглійського кулінарнімікону. *Предметом* дослідження є становлення та розвиток назв риб, рибних продуктів і страв в діяхронічному аспекті. У роботі використано методи етимологічного, семантичного й компонентного аналізу лексики, а також порівняльно-історичний, описовий та зіставний *методи*.

У статті зосереджено увагу на етимологічних особливостях і генетичному складі лексики на позначення риб і рибних продуктів. Автор визначає кількісні параметри назв риб, рибних продуктів та страв у складі давньоанглійського та середньоанглійського кулінарнімікону. Здійснено класифікацію середньоанглійських назв рибних страв. У статті розглядаються основні екстралінгвістичні фактори та їхній вплив на розвиток досліджуваної лексико-семантичної групи. Особливу увагу приділено способам і засобам поповнення середньоанглійського кулінарнімікону.

Ключові слова: кулінарнімікон, середньоанглійська мова, назви риб і рибних продуктів, лексико-семантична група, номінативна одиниця.

Риба в середньоанглійський період стала настільки ж важливим продуктом харчування, як і хліб. Важливим чинником, що сприяв не лише популярності рибних продуктів, а й їх легкодоступності, було острівне положення країни. Берегова лінія Британських островів розчленована численними затоками, по всій території країни безліч багатководних річок, а на півночі багато озер. Усе це робило рибальство та добування морепродуктів розповсюдженим і доступним заняттям.

Ще одним фактором, що зумовив широке використання рибних страв у раціоні людей, незалежно від їх матеріального становища, була релігія. Римська католицька церква, яка об'єднувала все населення Англії, забороняла вживати м'ясо, яйця і молочні продукти у дні Посту. Таким чином, половину днів у році слід було їсти рибу та рибні страви.

Лексику на позначення риб, рибних продуктів та страв розглянуто в працях: В. В. Куйбіди «Історія вивчення народних назв риб», О. В. Малоземлинської «Названия рыбных блюд в говорах Камчадалов» (Материалы к Камчатскому областному словарю), Е. І. Пекшеєва «Основные принципы номинации Марийских названий рыб», Л. С. Берга «Названия рыб и этнические взаимоотношения славян», Н. Д. Голєва «О некоторых ономастических особенностях диалектных наименований одной тематической группы (на материале народных названий рыб)», спільній праці А. С. Герда, А. І. Корнев, М. П. Рускова «Русские названия рыб».

Особливу увагу назвам рибних продуктів та страв приділено у дисертаційних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних славістів: Е. Д. Гоца «Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах» та германістів: Н. П. Головніцької «Лингвокультурные характеристики немецкого гастрономического дискурса»; А. І. Леонової «Лингвокультурологическая специфика кулинарнимов»; Е. А. Гашимова «Структурно-семантические и прагматические характеристики английского лингвокультурного кода: На материале лексико-фразеологического поля «Продукты питания»» та ін.

Мета статті — простежити тенденції розвитку лексико-семантичної групи «Назви риб, рибних продуктів і страв»; проаналізувати одно- та полікомпонентні номінативні одиниці на позначення рибних продуктів, виявлені у складі давньоанглійського та середньоанглійського кулінарнімікону, визначити їхні кількісні параметри; простежити сукупність змін, що відбулися в межах заявленої ЛСГ досліджуваних історичних періодів.

Об'єктом нашого дослідження є лексико-семантична група «Назви риб, рибних продуктів та страв» у складі давньоанглійського та середньоанглійського кулінарнімікону.

Предметом дослідження є динаміка розвитку назв рибних продуктів та страв у діяхронічному зрізі давньоанглійського та середньоанглійського періоду.

Матеріалом дослідження слугували назви риб, рибних продуктів та страв вилучені з етимологічних словників англійської мови, словників давньоанглійської та середньоанглійської мов і середньовічних кулінарних текстів [1–8].

Становлення ЛСГ на позначення «Назв риб, рибних продуктів та страв» характеризувалося значним розширенням. Кількість її репрезентантів збільшилася від 23 у давньоанглійській до 121 в середньоанглійській мові.

До складу середньоанглійського кулінаронімікону входить широкий спектр назв різних риб і моллюсків досі не відомих англо-саксам. Прісноводна риба (окунь, щука, линь), що була досить звичною їжею у давньоанглійський період, відтепер стала швидше їжею нижчих верств населення, зокрема мешканців берегів ставків, озер і річок.

Серед назв що входять до складу ЛСГ «Назви риб, рибних продуктів і страв» можна виокремити: назви свіжої риби та рибних продуктів, назви солоної та копченої риби й назви готових рибних страв.

У давньоанглійський період назви рибних продуктів та страв були виражені переважно родовою назвою д. англ. *fisc* з когнатами в інших германських мовах д. сакс. *fisc* д. фриз. *fisk*, днв. *fisc*, д. сканд. *fiskr*, дан., шв. *fisk*, с. нідерл. *visc*, нідерл. *vis*, свн. *visc*, *visch*, нім. *Fisch*, гот. *fisks* < спільногерм. **fisko-z*, **pisko-s*, близьке до лат. *piscis*, д. ірл. *íasc*, *éisc* 'риба' [4, с. 594].

Натомість у складі середньоанглійського кулінаронімікону лексема с. англ. *fysh*, *fysch(e)* набула більш конкретного значення 'риба'. «*Hij etef more fisch þan flesh*» — «*Він їв більше риби ніж м'яса*» (1393) [8, т. 4, с. 254].

Серед видових назв риб найпоширенішими та найчисленнішими є однокомпонентні номінації.

На початку XIII ст. у складі середньоанглійського кулінаронімікону почав функціонувати номен с. англ. *samon*, *saulmon*, *salmon* 'лосось, сьомга' < д. фр. *sautoun* < лат. *salmōnet*, *salmo* 'лосось'. «*They etef hote samoun alway*» — «*Вони завжди їли гарячий лосось*» (1387) [8, т. 8, с. 56].

С. англ. *troute*, *trowt* 'форель' утворено на основі д. англ. *truht* 'форель' < лат. *tractus*, *tracta*, *truta*, *trutta* < гр. *τρούχτης* 'гризун' < *τρούγειν* 'гризти' та д. фр. *troite*, *troute*. «*The trowyt ys a deuytet fyche*» — «*Форель — це делікатесна риба*» [8, т. 9, с. 409].

На початку XV ст. для позначення 'плотви' на заміну д. англ. *scealga*, з давньофранцузької мови було запозичено с. англ. *darse*, *dase*, *darce* < д. фр. *darz*, *dars*. В основі мотивації назви специфічний рух цієї риби (яка наче мчить стрілою). «*Take Dace, Troutys, and Roche*» — «*Візьміть плотву, форель та воблу*» (1430) [8, т. 3, с. 3].

Із синонімічним значенням 'плотва, вобла' в XIII ст. до складу середньоанглійського кулінаронімікону входить с. англ. *roche*, *roch* < д. фр. *roche*, *roce*, *rocque*. «*Take Trowtys, Rochys... an take het clenē*» — «*Візьміть форель, плотву та почистіть*» (1430) [8, т. 8, с. 724].

На позначення 'вугра' продовжувала використовуватись лексема спільногерманського походження с. англ. *ele*, *eelē* < д. англ. *élig*, *æl*, з когнатами у с. нідерл. *ael*, днв. *âl*, д. сканд. *áll* < спільногерм. **élo-z* [2, с. 246; 8, т. 3, с. 46].

Спорадично зі значенням 'вугор' фіксуємо с. англ. *congar*, *coonger*, *conger* < д. фр. *conger* < лат. *congrum* < гр. *κόγγρος* 'вугор' [8, т. 2, с. 820].

Цікаво, що в середні віки цю рибу використовували в їжу дуже обережно, адже вважалося, що вугор є збудником чуми.

На початку XIII ст. до складу середньоанглійського кулінаронімікону з давньофранцузької мови потрапили номен с. англ. *stogyon*, *sturgyon*, *struggen* 'білуга, осетрина' < д. фр. *sturgeon*, *esturgeon*. Існує припущення, що слово походить від давньогерманського **sturjon-* [8, т. 8, с. 1201].

До основних назв камбали в середньоанглійській кулінарній лексиці відносимо: с. англ. *floke*, с. англ. *playsse*, с. англ. *flounder*, с. англ. *sole*.

Лексема давньоанглійського походження с. англ. *flook*, *floke* < д. англ. *flōc* 'камбала' була найуживанішою [8, т. 4, с. 359]. З синонімічним значенням у XIII ст. з давньофранцузької мови запозичено номен с. англ. *playsse*, *pleise*, *plais* < д. фр. *plaise* < лат. *platessa* * < гр. *πλατύς* 'широкий' [8, т. 7, с. 934].

А в XIV ст. з таким же значенням до складу середньоанглійської лексики потрапило с. англ. *flounder*, *-dre*, *flondyre*, *floundre* < д. фр. *flondre*, що ймовірно походить від д. сканд. *flyðra* (**flunþrjón-*) 'пласка риба, камбала'. «*The flounder is an holsom físshe*» — «*Камбала — це корисна риба*» (1450) [8, т. 4, с. 347]. З дещо ширшою семантикою 'камбала, палтус' функціонувало с. англ. *sole* < д. фр. *sole* < лат. *solea*. «*Sole, boiled, rost, or fryed. Take a sole, and do away þe hede [etc.]*» — «*Камбала варена, запечена чи смажена. Візьміть камбалу та відділіть голову*» (1450) [8, т. 8, с. 388].

С. англ. *dorray*, *dorre* репрезентувала значення 'сонячник' < д. фр. *doree* < *dorer* 'золотити, вкривати позолотою' < лат. *deaurāre* < *aurum* 'золото'. Назва потрапила до складу середньоанглійської кулінарної лексики на початку XV ст. та мотивована забарвленням риби. «*Salmon*

fresshe and dorre roasted, or gurnard sothen» — «Свіжий лосось, та смажений сонячник або варений морський півень» (1440) [8, т. 3, с. 607].

Для позначення 'тріски' фіксуємо одразу дві лексеми: с. англ. *route*, що ймовірно має скандинавське походження. Так, шв. *puta* 'бути надутим, наповненим повітрям', нідерл. *puyt*, флам. *puut* 'жаба' [8, т. 7, с. 1207] та с. англ. *codde, codd, code*. Чітко визначеної думки щодо етимології цієї лексеми немає. Одна з теорій пов'язує походження назви від д. англ. *codd* 'сумка, мішок', мотивуючи зовнішнім виглядом риби [8, т. 2, с. 581].

У XIV ст. почало функціонувати с. англ. *pycke, ryke* 'щука' — коротка форма від с. англ. *pykefysh*, де с. англ. *pycke* 'шип, колючка, шк'. В основі мотивації зовнішній вигляд — ця риба має особливо видовжені загострені щелепи. «*On a fyssday take Pyke or Elys, Codlyng or Haddock*» (1430) — «У день посту візьміть щуку чи вугра, тріску чи морський окунь» [8, т. 7, с. 851].

Спорадично зі значенням 'щука (особливо доросла особина)' вживалось запозичене з давньофранцузької с. англ. *luse, leuse, luyss* < д. фр. *lus, luis* < лат. *lucius*. «*Nym luyss or tenge, or other manere fish*» — «Візьміть щуку, або іншу рибу» [8, т. 6, с. 484]. З протилежним значенням 'молода, маленька щука' фіксуємо с. англ. *jaske* [8, т. 6, с. 534].

С. англ. *lamprey* використовувалось для позначення 'міноги' < д. фр. *lamprei(e, -ye), lampre, lampry* < лат. *lampreda* < лат. *lampetra* 'мінога' * < *lambere* 'облизувати, лизати' + *petra* 'каміння, кісточка', проте це ймовірно народна етимологія. Назва мотивована особливістю поведінки цієї риби: мінога присмоктуються до каміння своїм ротом [8, т. 6, с. 43].

С. англ. *tenche* використовували зі значенням 'лінь' < д. фр. *tenche* < пізн. лат. *tinca* [8, т. 9, с. 176].

Зі значенням 'макрель, скумбрія' фіксуємо с. англ. *makerel, macquerell, mackrell* < д. фр. *maquerel* 'те саме'. «...*Hering, and þe mackerel*» — «Оседець і скумбрія» (1300) [8, т. 6, с. 10].

С. англ. *perche* використовували на позначення 'окуня' < д. фр. *perche* < лат. *perca* < гр. *πέρχη < περχνός* 'темний' < *περχάζειν* 'темніти, ставати темним' [8, т. 7, с. 672].

Зі значенням 'пікша, морський окунь' вживався номен с. англ. *haddock, hadocke*. Чітко визначеної етимології цієї назви немає, ймовірно, вона походить від д. фр. *hadot*. «*Take...haddock, and gode codlyng*» — «Візьміть морський окунь і гарну невелику тріску» (1420) [8, т. 5, с. 13].

С. англ. *milet, mullet* репрезентувало значення 'кефаль' < д. фр. *mulet* димінутив від лат. *mullus* 'червона кефаль'. «*Take a Millet, and scale him... And boile hem ouer the fire..., or elles... fry him in good oyle*» — «Візьміть кефаль, почистіть її та зваріть, або засмажте вугра в хорошій олії» [8, т. 6, с. 751].

У XIV ст. до складу середньоанглійської кулінарної лексики потрапило с. англ. *carpe* зі значенням 'короп' < д. фр. *carpe* < лат. *carpa* [8, т. 2, с. 127].

Для позначення 'оселедця' в середньоанглійській кулінарній лексиці зберегла своє існування лексема давньоанглійського походження с. англ. *heryng(e), herring* < д. англ. *hæring* 'оселедець' [8, т. 5, с. 248–249].

Із семантикою 'маленький оселедець, сардина' функціонував номен с. англ. *sardyn, sardine* < лат. *sardina* < *sarda* < гр. *σάρδη* 'сардина, або інша схожа риба'. «*I was borne in Aragon... Masyl baken, and sardyns, I do eate and sel*» — «Я народився в Арагоні... Печені мідії та сардини, я їв і продавав» [8, т. 8, с. 110].

Для позначення 'корюшки' продовжувало функціонувати с. англ. *smelt* < д. англ. *smelt*. «*Gurnard roasted... Smelt ffryed*» — «Засмажений морський півень...смажена корюшка» (1421) [8, т. 8, с. 271].

З дещо ширшою семантикою 'корюшка, молодий оселедець' функціонувало с. англ. *sperlyng(e), -linge, sparling* < д. фр. *esperlinge*, що має германське походження. «*Salt fysche, salt Congur, satoun, with sparlinge*» «Солона риба, солоний вугор, лосось з оселедцем» (1460) [8, т. 8, с. 521].

Наприкінці XIV ст. у складі середньоанглійського кулінарнімікону з'явилась лексема на позначення 'ляща' с. англ. *breme* < д. фр. *bresme* 'лящ', що ймовірно має давньогерманське походження (д. сакс. *bresseto*, днв. *brahseta*, свн. *brahset*, *braste*, нім. *brassen*, с. нідерл., нідерл. *brasem* < західногерм. *brahsm-*) [8, т. 2, с. 1077].

Середньоанглійська лексема *borbot, burbott, borbotha* репрезентувала значення 'минок' < д. фр. *borbete, bourbete, bourbette*. «*Borbotha be fisshes very slepery, somewhat lyke an ele*» «Миньок — дуже слизька риба, дещо схожа на вугор» [8, т. 2, с. 1182].

З синонімічним значенням продовжувало функціонувати лексема давньоанглійського походження с. англ. *eelapout* < д. англ. *ælepūta, æle-pūta* 'минок' [8, т. 1, с. 46].

Зі значенням 'палтус' виділяємо с. англ. *turbut, -bote, -butte* < д. фр. *tourbout* < *torbout* с. нідерл. *turbot, terbot, tarbot*, що ймовірно походить від лат. *turbo*. «*Nym luyt, turbot, and elys & gobete hem...*» — «Візьміть щуку, палтус, вугор та поріжте на дрібні шматки» (1450) [8, т. 9, с. 474].

З широкою семантикою ‘хек, мерланг, мерлуза’ функціонувала лексема с. англ. *whytyng*, *whyting*, *-yng*, *whytyng*, *-yng* < с. нідерл. *wijting* < *wijt* ‘білий’. [8, т. 10, с. 83].

Починаючи з XIV ст. в середньоанглійському кулінарніміконі функціонує с. англ. *haake* для позначення ‘хека’. Етимологія назви невизначена, існує припущення про походження с. англ. *hake* < д. англ. *haca* ‘гак, пастка’ [8, т. 5, с. 27].

Наприкінці середньоанглійського періоду у складі кулінарної лексики почала функціонувати лексема с. англ. *podlok*, *pollack* ‘мінтай’, що ймовірно має кельтське походження (гаел. *pollag*) [8, т. 7, с. 1078].

Ряд лексичних одиниць на позначення морепродуктів характеризується досить великою кількістю репрезентантів.

Так, сема ‘істівний молюск’ у кулінарній лексиці середньоанглійського періоду репрезентована такими назвами: с. англ. *wealk*, *walke* ‘істівний червононогий молюск’ < д. англ. *weoloc*, *wioloc* ‘молюск’. «Take **Walkys** an sethe in Ale» — «Візьміть молюски та відваріть в нуві» (1430) [8, т. 10, с. 21–22]; с. англ. *lempet*, *lympit* < д. англ. *lempedu* < лат. *lamprēda* ‘мінога, молюск’ [8, т. 6, с. 303]; с. англ. *scalap*, *scalepp*, *-oppe* < д. фр. *escalope* ‘скарлупа’. Лексемі було запозичено у XIV ст., ймовірно вона має германське походження, так д. сканд. *skalpr*, с. нідерл. *schelpe* ‘раковина, скорлупа’ [8, т. 8, с. 168]; с. англ. *cuttell*, *cuttle*, *scuttle* ‘каракатиця, головоногий молюск’ < д. англ. *cudele* [8, т. 2, с. 1295]; с. англ. *shell-fish* ‘молюск, ракоподібне’ < д. англ. *scil-fisc* [8, т. 8, с. 676]; с. англ. *cockyll(e)*, *cockle*, *cockile* ‘молюск, раковина’ < д. фр. *coquille* < вул. лат. **conchilia* < лат. *conchylium* ‘те саме’ < гр. *κογχύλιον* ‘невеликий вид молюска’. Лексема потрапила до складу середньоанглійської кулінарної лексики на початку XIV ст. [8, т. 2, с. 573]; с. англ. *muscule*, *musil(le)* ‘мідія, молюск’ < д. англ. *muscle*, *musscel*. «Fyrst sethe thy **mustuls**» «Спочатку відваріть мідії» (1420) [8, т. 6, с. 789].

С. англ. *oystre*, *oistre*, *oister*, *oster* використовували на позначення ‘устриці’ < д. фр. *oistre* < лат. *ostrea* < *ostreum* ‘устриця’ < гр. *ὀστρεον* ‘устриця’ < і. е. **ost-* ‘кістка’. «For to make potage of **oysturs**» — «Щоб приготувати густий суп з устрицями» (1420) [8, т. 7, с. 354–355].

С. англ. *lapstar*, *lopstar* < д. англ. *lopustre*, *lopystre* < лат. *locusta* ‘ракоподібне’ продовжувало функціонувати в середньоанглійський період із ширшою семантикою ‘омар, лангуст, великий рак’ [8, т. 6, с. 378].

Значення ‘річковий рак, краб’ також продовжувала передавати лексема спільногерманського походження с. англ. *crabbe*, *crabe* < д. англ. *crabba*. «**Crabbe** is an manere of fische in here sea» — «Краб — це вид морської риби» (1175) [8, т. 2, с. 1119].

С. англ. *partane*, *pertane* також використовувалось на позначення ‘істівного краба’. Слово має кельтське походження (гаел. *partan*) та, ймовірно, зводиться до ірл. *partaing* ‘червоного кольору’ [8, т. 7, с. 501].

Зі значенням ‘річковий рак, лангуст’ у XIV ст. з давньофранцузької мови було запозичене с. англ. *creuysshe*, *crev-*, *crefysshe*, *crefish*, *crevice*, *-visse* < д. фр. *crevice*. «The flesshe of **creuysshes**» — «М’ясо рака» [8, т. 2, с. 1147].

Наприкінці середньоанглійського періоду до складу кулінарної лексики з латинської мови потрапила ще одна лексема на позначення ‘молюска’ с. англ. *conch* < лат. *concha* ‘молюск, ракоподібне’ < гр. *κόγχη* ‘молюск, мідія, раковина’. «Al that fysshe wyth the shelles ben callyd **Conche** and **Conchillia**» — «Усі риби з раковинами називаються молюсками» (1398) [8, т. 2, с. 765].

У їжу також використовували ікру риб, основним гіперонімом для позначення якої було с. англ. **roz(e)*, *row(e)*, *roughe* < с. нідерл. *roch*, *roge*, *roghe*, з когнатами у флам. *rog*, снн. *roge*, *rogge*, днн. *rogo*, свн. *roge*. Чітко не визначено, чи с. англ. *rowe* є спільногерманською назвою, чи має інше походження. «...roof of *fyshe*, or *mylke* of *fyshe*» — «Ікра або молочко риби» [8, т. 8, с. 750].

Із синонімічним значенням визначаємо с. англ. *spawn*, *spraute*, *spane* ‘ікра’ < с. англ. *spawn* ‘метати ікру, розмножуватись, плодити’ < д. фр. *espaundre* ‘метати ікру’ < *espaudre* ‘наливати, виливати, виливатись’ < лат. *expandere* ‘розширяти, збільшуватись’ [8, т. 8, с. 531].

С. англ. *spawn* паралельно використовувалась для позначення ‘молочка’ «Take... *pe lyuer* an *pe Spaupe*, an sethe it y-now in *fayre Water*» «Візьміть печінку та молочко та відваріть в чистій воді» (1430) [8, т. 8, с. 531].

Зі значенням ‘молочко риби’ виділяємо також с. англ. *milt*, *mylt*, *melte* < д.-англ. *milte* ‘селезінка’, що почало вживатися в цьому значенні, починаючи з XV ст. під впливом нідерландської мови; це мотивується схожою із селезінкою м’якою консистенцією. Також немає сумнівів що с. англ. *milt* перегукується із с. англ. *milk*, що було давнішою назвою ‘молочка риби’ «...roof of *fyshe*, or *mylke* of *fyshe*» — «Ікра або молочко риби» (14..) [8, т. 6, с. 440]. «Open the *fyshe* and take to the herte the *galle* and the *mylte*» — «Відкрийте рибу та дістаньте серце, жовч та молочко» (1483) [8, т. 6, с. 452].

Досить продуктивним у поповненні цієї групи лексики був спосіб аналітичної номінації. Можна виокремити такі моделі аналітичної номінації рибних продуктів:

1) у яких один з компонентів вказує на якість рибних продуктів: с. англ. *holsom fïsshe* 'корисна риба'; с. англ. *salmon fresshe* 'свіжий лосось'; с. англ. *fresche lampray* 'свіжа мінога'; с. англ. *hote samoun* 'гарячий лосось', с. англ. *fresh herring* 'свіжий оселедець', с. англ. *gode codlyng* 'хороша дрібна тріска', с. англ. *calwer samoun* 'свіжий лосось', с. англ. *fresch haddock* 'свіжий морський окунь', с. англ. *fyre Oysters* 'чисті устриці';

2) у яких один з компонентів вказує на колір або розмір рибних продуктів: с. англ. *reid, red fïsch* 'риба червоних сортів'; с. англ. *whyte fïsch, whitfïshe* 'риба білих сортів, особливо хек, тріска, тощо', с. англ. *smalle fysshe* 'маленька риба';

3) у яких один з компонентів вказує на спосіб приготування рибних продуктів: с. англ. *sole boiled* 'варена камбала'; с. англ. *salt swyrd-fysche* 'солена меч-риба'; с. англ. *dorre rosted* 'смажений сонячник'; с. англ. *smelt fried* 'смажена корюшка', с. англ. *stew heryng* 'тушкований оселедець', с. англ. *fried fïsshe* 'смажена риба', с. англ. *broyled fïsshe* 'засмажена риба';

4) трикомпонентні номени, в яких є одразу дві ознаки (якість і спосіб приготування): с. англ. *calwer samoun ysode* 'чистий варений лосось'.

У XV ст. у складі середньоанглійського кулінарнімікону з'явилось дві атрибутивні назви на розрізнення рибного м'яса; прикметники в цих назвах одночасно вказують як на 'колір', так і на 'спосіб приготування' різних видів оселедця. Так, *white heryng* готували лише шляхом соління без копчення, а *red heryng* коптили, звідси і специфічне забарвлення.

Словоскладання, що було чи не найпоширенішим способом словотворення в давньоанглійській мові, зберегло свою продуктивність у формуванні нових номінативних одиниць на позначення рибних продуктів у середньоанглійській період. Основною моделлю, за якою утворювались складні слова на позначення рибних продуктів, була N + N: с. англ. *stok-fish* 'в'ялена риба' < с. англ. *stok* 'капкан, западня' + с. англ. *fysh*; с. англ. *swyrd-fysche, swerd fysh* 'меч-риби' < с. англ. *swerd* 'меч, шпага' + с. англ. *fysh*; с. англ. *garefish* 'сарган' < д. англ. *gār* 'спис, гарпун' + *fish*.

Шляхом додавання суфікса до основи іменника було утворено назву 'молодої щуки' с. англ. *pickerele, pykarelle, pikrel(l)* < с. англ. *pyke* + д. фр. — *rel*. «*Bet is... a pyk than a pykerel*» (1386) «*Велика щука краще маленької*» [8, т. 7, с. 824].

За допомогою демінутивного суфікса *-lyng*, утворилась назва маленької тріски с. англ. *codlyng* < с. англ. *cod* 'тріска' + *lyng*.

Користуючись класифікацією А. А. Григор'євої [9, с. 11–14], серед середньоанглійських назв рибних страв умовно можна виокремити три моделі:

1) Страви, що названі за основним інгредієнтом-основою (назва страви збігається з назвою рибного продукту, з якого її приготовлено, тобто назви як такої немає): с. англ. *Shrympes* 'креветки', с. англ. *Gurnard* 'морський півень', с. англ. *Sturgeon* 'осетрина'.

2) Страви, що названі за основним інгредієнтом з уточненням (одним або кількома) кулінарної специфіки приготування чи характерної особливості страви: с. англ. *salt haddock* 'солоний морський окунь', с. англ. *sole boiled* 'варена камбала', с. англ. *sole fried* 'смажена камбала', с. англ. *gurnard sothen* 'варений морський півень', с. англ. *dorre rosted* 'смажений сонячник', с. англ. *rosted whale* 'смажений кит', с. англ. *smelt fried* 'смажена корюшка', с. англ. *gurnard rosted* 'смажений морський півень', с. англ. *Crabbe or Lopster boiled* 'варений краб або лобстер', с. англ. *Lamprays in brewte* 'смажена мінога', с. англ. *Samon rostyde in sause* 'смажений лосось під соусом', с. англ. *Elus Bakyn in Dyshes* 'вугор запечений у деці', с. англ. *Nowmbyls of Muskyls* 'нутрощі молюсків', с. англ. *Turbut Roste Ensauce* 'смажений палтус під соусом'.

3) Самостійні кулінарні назви страв, що також можуть мати уточнення кулінарної специфіки: с. англ. *Lampray bake* 'пиріг з міногою', с. англ. *Potage of oysters* 'густий суп з устриць', с. англ. *Fysshe brothe* 'рибний бульйон', с. англ. *Gele of Fyssh* 'рибне желе (заливне)', с. англ. *Pyk in Galauntyne* 'заливне зі щуки', с. англ. *Pike in Brase* 'щука під соусом', с. англ. *balloc broth* 'тушкова риба'.

Отже, упродовж двох досліджуваних періодів формування англійського кулінарнімікону, ЛСГ на позначення «Назв риб, рибних продуктів і страв» зазнала істотного розширення, яке спричинене, головним чином, скандинавським і норманським завоюваннями (рис. 1).

Високою продуктивністю в межах досліджуваної ЛСГ відзначається також поповнення її за рахунок внутрішнього потенціалу мови. Зокрема, важливу роль у збагаченні та розвитку середньоанглійських назв рибних продуктів і страв відіграли словоскладання (16,2 %) й афіксація (3,6 %). Як приклад семантичної деривації можна вказати на с. англ. *milt, mylt, melte* 'молочко риби', що утворилось шляхом вторинної номінації д. англ. *milte* 'селезінка' та мотивується схожою із селезінкою м'якою консистенцією. Надзвичайно продуктивним у поповненні цієї групи лексики був спосіб аналітичної номінації. Так, номінативні одиниці на позначення рибних продуктів і страв представлено однослівними назвами, складними й аналітичними найменуваннями. Загальна кількість полікомпонентних назв складає 32,8 % від усіх розглянутих назв рибних продуктів і страв.

Перспективним вбачається подальше вивчення й аналіз назв інших реалій англійського кулінарнімікону в діхронічному аспекті.

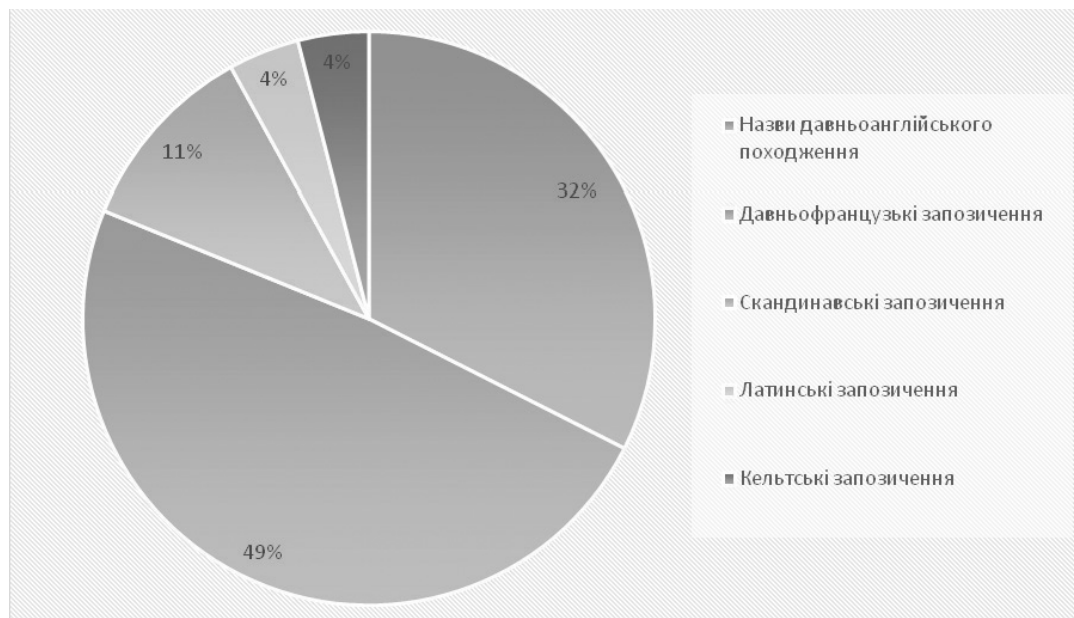

Рис. 1. Генетичний склад ЛСГ «Назви риб, рибних продуктів та страв»

Література

1. All gode Cookery Recipes. Fish and Seafood [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.godecookery.com/allrec/allrec05.htm>
2. Bosworth J. An Anglo-Saxon Dictionary. Based on the manuscript collections / J. Bosworth; [edited and by T. Toller Northcote]. — London : Oxford University Press, 1954. — 1302 p.
3. Dictionary of Middle-English cooking terms [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://medievalcookery.com/dictionary/>
4. Klein E. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language in 2 vol. / E. Klein. — Amsterdam : Elsevier Publishing Company, 1966–1967.
5. Mayhew A. L. A Concise Dictionary of Middle English from A. D. 1150 to 1580 / A. L. Mayhew, W. W. Skeat; [edited by Roy A. Sites M. L. A.] — CreateSpace Independent Publishing Platform, 2005. — 332 p.
6. Medieval Cookery [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://medievalcookery.com>
7. Stratmann F. H. A Middle-English Dictionary / F. H. Stratmann, H. Bradley. — Oxford : Clarendon Press, 1891. — 708 p.
8. Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://archive.org/details/oed11_201407
9. Григорьева А. А. Древнеримская кулинарная лексика. Проблема терминологии (на материале текстов Апициевского Корпуса): автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.14 / А. А. Григорьева ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, — М., 2000. — 25 с.

References

1. «All gode Cookery Recipes. Fish and Seafood», available at : <http://www.godecookery.com/allrec/allrec05.htm>
2. Bosworth, J., ed. (1954), *An Anglo-Saxon Dictionary. Based on the manuscript collections*, Oxford University Press, London, 1302 p.
3. «Dictionary of Middle-English cooking terms», available at : <http://medievalcookery.com/dictionary/>
4. Klein, E. (1966–1967), *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language in 2 vol.*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam.
5. Mayhew, A. L., Skeat, W. W., ed. (2005), *A Concise Dictionary of Middle English from A. D. 1150 to 1580*, Create Space Independent Publishing Platform, 332 p.
6. «Medieval Cookery», available, at : <http://medievalcookery.com>
7. Stratmann, F. H. (1891), *A Middle-English Dictionary*, Clarendon Press, Oxford, 708 p.
8. «Oxford English Dictionary», available at : https://archive.org/details/oed11_201407
9. Grigorjeva, A. A. (2000), *Ancient Roman culinary vocabulary. The problem of terminology (based on the material of Apicius Corp)* : Author's Thesis [Drevnerimskaja kulinarная leksika. Problema terminologii (na materiale tekstov Apicievskogo Korpusa) : avtoref. diss. ... kand. filol. nauk : 10.02.14], Lomonosov Moscow State Univ., 25 p.

ПОДСИКЕРА Татьяна Владимировна,

аспирант отдела романских, германских и балтийских языков Института языковедения имени А. А. Потебни НАН Украины; ул. Грушевского, 4, г. Киев, 01001, Украина; тел.: +38 063 6641878; тел.: +38 063 6641878; тел.: +38 063 6641878; e-mail: summerbreak@i.ua; ORCID ID: 0000-0001-9850-4730

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ «НАЗВАНИЯ РЫБ, РЫБНЫХ ПРОДУКТОВ И БЛЮД» В ДРЕВНЕАНГЛИЙСКОМ И СРЕДНЕАНГЛИЙСКОМ ПЕРИОДАХ

Аннотация. *Цель* статьи — проследить за динамикой развития лексико-семантической группы «Названия рыб, рыбных продуктов и блюд» от древнеанглийского до среднеанглийского периода, а также проанализировать совокупность качественных и количественных изменений в пределах исследуемой лексики. *Объектом* исследования является лексико-семантическая группа «Названия рыб, рыбных продуктов и блюд» в составе древнеанглийского и среднеанглийского кулинаронимикона. *Предметом* исследования является становление и развитие названий рыб, рыбных продуктов и блюд в диахроническом аспекте. В работе использованы *методы* этимологического, семантического и компонентного анализа лексики, а также сравнительно-исторический, описательный и сопоставительный *методы*. Внимание сосредоточено на этимологических особенностях и генетическом составе лексики для обозначения рыб и рыбных продуктов. В *результате* проведённой работы определены количественные параметры названий рыб, рыбных продуктов и блюд в составе древнеанглийского и среднеанглийского кулинаронимикона; классифицированы среднеанглийские названия рыбных блюд; установлены основные экстралингвистические факторы и их влияние на развитие исследуемой лексико-семантической группы. Отдельное внимание уделено способам и средствам пополнения среднеанглийского кулинаронимикона.

Ключевые слова: кулинаронимикон, среднеанглийский язык, названия рыб и рыбных продуктов, лексико-семантическая группа, номинативная единица.

Tetyana V. PODSIKERA,

Postgraduate student of the Department of Romance, Germanic and Baltic Languages of O. O. Potebnya Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine; 4, Hrushevskoho Str, Kyiv, 01001, Ukraine; тел.: +380636641878; e-mail: summerbreak@i.ua; ORCID ID: 0000-0001-9850-4730

DYNAMICS OF DEVELOPMENT OF THE LEXICO-SEMANTIC GROUP «THE NAMES OF FISH, SEAFOOD AND FISH DISHES» DURING OLD ENGLISH AND MIDDLE ENGLISH PERIODS

Summary. The *purpose* of the article is to investigate the dynamic processes of development of the lexico-semantic group «The names of fish, seafood and fish dishes» from Old English to Middle English period; to analyze a set of quantitative and qualitative changes within the investigated vocabulary. The *object* of our study is the lexico-semantic group «The names of fish, seafood and fish dishes» in the Old English and Middle English culinary lexicon. The *subject* of this article is the formation and development of the names of fish, seafood and fish dishes in the diachronic aspect. *Methods* of etymological, semantic and componential analysis of the vocabulary and comparative historical, descriptive and contrastive methods are used in this linguistic research.

The article is focused on the etymological features and genetic composition of the names of fish and seafood. The author gives a quantitative determination of the names of fish, seafood and fish dishes in the Old English and Middle English culinary lexicon. The classification of Middle English names of fish dishes is carried out. The article examines the basic extralinguistic factors and their influence on the development of the investigated lexico-semantic group. Particular attention is paid to the ways and means of the Middle English cooking vocabulary update.

Key words: culinary lexicon, Middle English, names of fish and seafood, lexico-semantic group, lexeme, nominative unit.

Статтю отримано 29.08.2016 р.